

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ОСНОВИ РИМСЬКОГО
ПРИВАТНОГО ПРАВА”

Харків
2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

Електронна копія

**ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ОСНОВИ РИМСЬКОГО
ПРИВАТНОГО ПРАВА”**

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

*Затверджено вченою радою університету
(протокол № 3 від 16.11.2012 р.)*

**Харків
2012**

Програма навчальної дисципліни “Основи римського приватного права” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”) / уклад.: В. І. Борисова, Л. М. Баранова. – Х. : Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 15 с.

У к л а д а ч і: В. І. Борисова,
Л. М. Баранова

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 9 від 21.11.2012 р.)*

ВСТУП

Римське право – це система права, яка склалася в Стародавньому Римі та зіграла ключову роль у розвитку європейського права, оскільки в сучасних правових системах Європи основна юридична термінологія, правові інститути, структура викладання матеріалу в кодексах і законах беруть свій початок із римського права. “Основи римського приватного права” є навчальною дисципліною, вивчення якої сприяє розумінню майбутніми фахівцями - юристами сучасного цивільного та сімейного права України.

Завдання навчальної дисципліни полягає в опануванні студентами необхідними теоретичними положеннями, виробленими в римському праві.

Основи римського приватного права оперують поняттями: предмет, джерела та особи римського права; загальні положення про речове право; володіння; право власності; права на чужі речі; загальне вчення про зобов’язання; загальні положення про договір; окремі види договорів; квазідоговори; деліктні зобов’язання; квазіделікти; загальні положення про спадкове право, сімейне право; захист прав; позови.

Розуміння вищенаведених питань має допомогти формуванню гуманістичного світогляду студентів, виробленню в них правового мислення, здобуттю навичок тлумачення відповідних норм.

Студенти мають

знати:

– історію становлення та закономірності розвитку римського права;

– критерії поділу римського права на приватне та публічне;

– юридичну термінологію, яка розроблена римськими юристами;

– основні положення сімейного, речового, зобов’язального, спадкового та процесуального права класичного періоду розвитку Стародавнього Риму;

уміти:

– володіти юридичною термінологією, розробленою римськими юристами;

– творчо використовувати юридичні конструкції, які запозичені з римського приватного права;

– оцінювати сучасне цивільне право, сімейне право та практику застосування його положень із точки зору цінностей римської юриспруденції;

– застосовувати набуті знання й уміння у вирішенні професійних завдань.

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Тема 1. Поняття та предмет римського приватного права

Поняття “римське право”. Римське публічне і приватне право: поняття та відмінні ознаки. Зміст понять “приватне право” (*ius privatum*) та “цивільне право” (*ius civile*). Системи римського приватного права: цивільне право (*ius civile*), право народів (*ius gentium*), преторське право (*ius praetorium*). Принципи римського приватного права.

Предмет римського приватного права.

Значення римського приватного права для виникнення і розвитку правових систем країн Європи. Рецепція римського права. Значення римського права для сучасної юриспруденції.

Тема 2. Джерела римського права

Періодизація розвитку Римської держави і права. Етапи періодизації: архаїчний період, передкласичний період (республіка), класичний період (принципат), післякласичний період. Юстиніанівський період.

Поняття та види джерел римського приватного права. Джерела виникнення та змісту римського приватного права. Рабовласницьке суспільство як джерело змісту правових норм.

Джерела римського права як форми вираження права. Історичний розвиток джерел римського права. “Писане” та “неписане” право. Звичаї як норми неписаного права. Еволюція поняття “закон” у процесі розвитку римської держави. Постанови народних зборів у республіканський період. Сенатусконсульти періоду принципату. Імператорські конституції: едикти, декрети, рескрипти, мандати. Едикти магістратів як специфічна форма правотворчості. Діяльність римських юристів (юриспруденція) як форма правотворчості.

Джерела пізнання римського права.

Кодифікація Юстиніана. Звід римського цивільного пра-

ва (Corpus iuris civilis). Дігести (Пандекти), Інституції, Кодекс, Новели.

Т е м а 3. Особи

Поняття “особа” (persona) у римському праві. Правовий стан (caput). Поняття та зміст правоздатності. Стан свободи (status libertatis). Стан громадянства (status civitatis). Сімейний стан (status familiae). Момент виникнення та припинення правоздатності. Обмеження правоздатності. Приниження честі. Поняття “дієздатність”. Обсяг дієздатності залежно від віку.

Правове положення римських громадян. Зміст правоздатності римських громадян у приватноправовій та публічній сферах. Набуття і втрата римського громадянства.

Правове положення латинів. Правове положення перемісників. Правове положення вільновідпущених. Відносини вільновідпущеного та його колишнього господаря (патронат). Правове положення колонів.

Правове положення рабів. Підстави виникнення рабства. Рабський пекулій (resculium). Звільнення з рабства (manumissio).

Юридичні особи. Види юридичних осіб: фіска, муніципалітати, професійні спілки, університасі.

Т е м а 4. Сімейне право

Загальний устрій римської сім'ї (familia). Особи свого права та особи чужого права. Агнатська та когнатська спорідненість. Поняття та види законного римського шлюбу. Шлюб із чоловічою владою (cum manu). Шлюб без чоловічої влади (sine manu). Укладення шлюбу: умови та способи. Придане (dos). Припинення шлюбу. Правові відносини подружжя. Конкубінат.

Правові відносини батьків і дітей. Батьківська влада (patria potestas). Майнові права дітей. Пекулій. Усиновлення та узаконення дітей. Емансипація. Опіка та піклування.

Т е м а 5. Захист прав. Позови

Самоуправство як первісна форма захисту прав. Самозахист.

Загальний характер державного захисту прав. Органи державного захисту. Виникнення державного суду. Підсудність.

Цивільний процес як форма захисту та реалізації прав. Види цивільного процесу. Легісакційний процес (*legis actiones*). Стадії розгляду справи. Формулярний процес (*per formulas*). Формула позову та її складові. Екстраординарний процес (*cognitiones extra ordinem*).

Позовний захист. Поняття “позов” (*actio*). Види позовів. Речові позови (*actio in rem*). Абсолютний характер речово-правового захисту. Особисті позови (*actio in personam*). Відносний характер особисто-правового захисту. Позови “суворого права” та позови “доброї совісті”. Позови за аналогією. Позови з фікцією. Позови для відновлення порушеного майнового права; штрафні позови; позови про відшкодування збитків і покарання відповідача. Кондикції.

Позовна давність. Відмінність позовної давності від законних строків для пред’явлення позову. Початок перебігу позовної давності. Підстави та наслідки переривання та зупинення перебігу позовної давності.

Особливі засоби преторського захисту. Інтердикти (*interdicta*). Поновлення в первісному стані (реституція). Стипуляція. Введення у володіння.

Розділ II. РЕЧОВЕ ПРАВО

Тема 6. Загальні положення про речове право

Поняття “рiч” (res). Класифiкацiї речей у римському правi. Подiл речей на публiчнi та приватнi; “тiлеснi” та “безтiлеснi”; тi, що перебувають в оборотi, та тi, що вилученi з обороту; манцiпованi та неманцiпованi; рухомi та нерухомi; родовi та iндивiдуально визначенi; подiльнi та неподiльнi; споживнi та неспоживнi; простi й складнi. Плоди i доходи. Майно.

Поняття та загальна характеристика речового права. Види речових прав.

Тема 7. Володiння

Поняття “володiння” (possessio). Iсторiя виникнення володiння. Елементи володiння. Спiввiдношення володiння iз правом власностi. Види володiння. Законне володiння. Незаконне володiння: добросовiсне i недобросовiсне. Первiсне та похiдне володiння. Вiдмiннiсть володiння вiд держання (detentio).

Встановлення володiння. Припинення володiння. Захист володiння. Види преторських iнтердиктiв.

Тема 8. Право власностi

Поняття i змiст права власностi. Право володiння. Право користування. Право розпорядження. Обмеження права власностi.

Види права власностi. Квiритська, преторська (бонiтарна), провiнцiйна власнiсть та власнiсть перетринов. Спiльна власнiсть.

Набуття права власностi. Первiснi та похiднi способи набуття права власностi. Манцiпацiя (mancipatio), уступка права

(in iure cessio), традиція (traditio). Втрата права власності.

Захист права власності. Віндикаційний позов (res vindicatio). Негаторний позов (actio negatoria). Прогібіторний позов (actio prohibitoria). Захист преторської власності. Публіцианський позов.

Т е м а 9. Права на чужі речі

Права на чужі речі (iure in re aliena) як обмеження права власності. Поняття та види прав на чужі речі.

Поняття та види сервітутів (servitutis). Земельні (предіальні) сервітути та їх різновиди. Особисті (персональні) сервітути та їх різновиди (usus, usufructus, habitatio, operae). Підстави встановлення сервітутів. Припинення сервітутів. Захист сервітутів.

Емфітевзис (emphyteusis) і суперфіцій (superficies).

Заставне право. Поняття і форми застави (fiducia, pignus, hypotheca). Особливості різних форм застави. Права та обов'язки заставодержателя.

Розділ III. ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО

Тема 10. Загальне вчення про зобов'язання

Поняття “зобов'язання” (*obligatio*). Відмінності зобов'язально-правових та речово-правових відносин. Види зобов'язань. Підстави виникнення зобов'язання. Зміст зобов'язання (*dare, facere, praestare*). Сторони в зобов'язанні.

Виконання зобов'язання. Місце і час виконання зобов'язання, їх правове значення. Забезпечення виконання зобов'язання: застава, завдаток, неустойка, порука.

Наслідки невиконання зобов'язання. Відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язання. Поняття та форми вини. Підстави звільнення від відповідальності (*casus, vis maior*).

Припинення зобов'язань. Новація (*novatio*). Залік (*compensatio*). Поєднання кредитора і боржника в одній особі. Смерть кредитора або боржника. Неможливість виконання. Звільнення від боргу (*remissio debiti*).

Тема 11. Загальні положення про договори

Поняття та види договорів. Односторонні та двосторонні договори. Платні та безоплатні договори. Договори суворого права (*negotia stricti iuris*) і договори доброї совісті (*negotia bonae fidei*). Контракти (*contractus*). Пакти (*pactum*). Види контрактів. Вербальні та літеральні контракти. Реальні та консенсуальні контракти. Безіменні контракти.

Умови дійсності договорів. Зміст договору. Елементи змісту договору: істотні, звичайні та випадкові. Умова (*conditio*) та строк (*dies*). Мета (*causa*) договору.

Укладення договору. Оферта. Акцепт.

Т е м а 12. Окремі види договорів. Квazіконтракти

Вербальні контракти. Стипуляція (*stipulatio*). Клятвена обіцянка вільновідпущеника (*jusjurandum liberti*). Встановлення приданого (*dotis dictio*).

Літеральні контракти. Синграф, хірограф.

Консенсуальні контракти. Договір купівлі-продажу (*emptio-venditio*). Договір найму (*locatio conductio*) та його різновиди. Договір доручення (*mandatum*). Договір товариства (*societas*).

Реальні контракти. Договір позики (*matuum*). Договір позички (*commodatum*). Договір поклажі (*depositum*) та його різновиди. Договір застави.

Безіменні контракти. Договір міни (*permutatio*). Прекарій (*precarium*). Оціночний договір (*aestimatum*).

Пакти та їх види.

Захист прав, що виникають із контрактів та пактів.

Поняття “квazіконтракти” (*quasi ex contractu*). Ведення чужих справ без доручення. Безпідставне збагачення однієї особи за рахунок іншої. Кондикційні позови.

Т е м а 13. Деліктні зобов’язання. Квazіделікти

Поняття “делікт” (*delictum*). Публічні та приватні делікти.

Система деліктних зобов’язань. Окремі види деліктів: особиста образа (*injuria*), крадіжка (*furtum*), пограбування (*rapina*), неправомірне знищення або пошкодження чужого майна (*damnum injuria datum*), загроза (*metus*), обман (*dolus malus*).

Поняття “квazіделікти” (*quasi ex delicto*). Відповідальність судді за неналежне здійснення судового провадження. Відповідальність за викинуте або вилите із помешкання на вулицю. Відповідальність за небезпечне для оточення виставлене, підвішене або вивішене майно. Відповідальність власників готелів, заїжджих дворів, судоволодільців за шкоду, завдану майну постояльців або пасажирів.

Розділ IV. СПАДКОВЕ ПРАВО

Тема 14. Загальні положення про спадкове право

Основні поняття спадкового права: спадкування, спадкодавець, спадкоємець, спадкове майно, універсальне та сингулярне наступництво. Етапи розвитку римського спадкового права.

Поняття та види спадкування. Спадкування за законом. Коло спадкоємців за законом. Спадкування за заповітом (*testamentum*). Правова природа заповіту. Види заповітів. Поняття “легат” (*legatum*). Обмеження легатів. Фідеїкоміси (*fideicommissium*). Необхідне спадкування. Обов’язкова частка у спадщині.

Відкриття спадщини. Прийняття спадщини. Спадкова трансмісія (*transmissio delationis*). Відумерла спадщина. Захист спадкових прав.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Бартошек М. Римское право: (Понятия, термины определения) / М. Бартошек : пер. с чеш. – М.: Юрид. лит., 1989. – 448 с.

Гримм Д. Д. Лекции по догме римського права / Д. Д. Гримм: под ред. и с предисл. В.А. Томсинова. – М.: Изд-во Зерцало, 2003. – 486 с. (Серия “Русское юридическое наследие”).

Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози: пер. с фр. – М., 1996.

Дигесты Юстиниана / отв. ред. Л. Л. Кофанов: пер. с лат. – М.: Статут, 2002. – 584 с.

Дождев Д. В. Римское частное право: учеб. для вузов / под ред. В.С. Нерсесянца. – М.: Издательская группа ИНФРА М – НОРМА, 1997. – 704 с.

Институции Юстиниана / под ред. Д. Расснера, Л. Л. Кофанова, В. А. Томсинова: пер. с лат. (Серия “Памятники римского права”). – М.: Зерцало, 1998. – 400 с.

Муромцев С. А. Гражданское право Древнего Рима / С. А. Муромцев. – М.: “Статут”, 2003. – 685 с. (Классика российской цивилистики).

Основи римського приватного права: підруч. / за ред. В. І. Борисової, Л. М. Баранової. – Х.: Право, 2008. – 224 с.

Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана. – М.: Зерцало, 1997. – 608 с.

Пахман С. В. История кодификации гражданского права / С. В. Пахман; под ред. В. А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2004. – 872 с. (Серия “Русское юридическое наследие”).

Підопригора О. А. Основи римського приватного права / О. А. Підопригора. – К.: Вентурі, 1997. – 336 с.

Підопригора О. А. Римське право: підруч. / О. А. Підопригора, Є. О. Харитонов. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 512 с.

Римское частное право: учеб. / под ред. И. Б. Новицкого и И. С. Перетерского. – М.: Юрист, 2004. – 544 с.

Санфилиппо Чезаре. Курс римского частного права:

учеб. / Чезаре Санфилиппо; под ред. Д. В. Дождева. – М.: Изд-во БЕК, 2000. – 400 с.

Харитонов Є. О. Історія приватного права Європи: Західна традиція / Є. О. Харитонов. – Одеса: АО БАХВА, 2001. – 328 с.

Черниловский З. М. Лекции по римскому частному праву / З. М. Черниловский. – М.: Юрид. лит., 1991. – 208 с.

Навчальне видання

Електронна копія

ПРОГРАМА

НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ОСНОВИ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА”

(галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

У к л а д а ч і: БОРИСОВА Валентина Іванівна,
БАРАНОВА Людмила Миколаївна

Відповідальна за випуск *В. І. Борисова*

Редактор *Л. В. Русанова*
Комп’ютерна верстка *Л. П. Лавриненко*

План 2012

Підп. до друку 12.12.2012. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 0,93. Облік.-вид. арк. 0,35. Вид. № 239.
Тираж 150 прим. Зам. № 4546. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.